

Villem Normak: „Kas infoühiskond üldse vajab pedagoogi kui haritlast või pigem õpetajat-ainespetsialisti, haridusteenuse pakkujat?”

Villem Nano, pedagoog ja haritlane

Villem Normak

TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseumi paarhivaar

1. juulil 1919 käivitas Villem Nano Tallinna õpetajate seminari, millest on läbi mitme nime- ja staatusemuudatuse kujunenud välja tänane Tallinna ülikool.

2001. aasta Hariduse teises numbris arutleb Marju Lauristin teemal, kas eesti õpetaja on haritlane. Lauristin defineerib haritlast kui persooni, kes *on haritud inime, kes mõistab maailma asju sügavamalt ning tajub ühiskonna probleeme paremini, kui keskmiselt mõistetakse ja tajutakse. Haritlase tunnus pole diplom, vaid see, et ta on teadja, arusaaja, ekspert, autoriteet.*¹ Lisaks on haritlasel kõrgeenenud vastutustunne. *Ta võtab endale vabatahtlikult vastutuse ühiskonna põhiväärtuste püsimise eest. Haritlane võtab endale kohustusi, mis on raskemad ja laiemad kui argipäevane töö.*² Edasi väidab Lauristin, et tänapäeva õpetaja kaugeneb üha rohkem haritlase rollist selle mõiste traditsioonilises tähenduses, muutudes pahatihti vaid n-õ (haridus)teenuse pakkujaks.

Arutluses haritlase definitsiooni ja rolli üle tasub näiteid otsides pöörduda minevikku. Õpetajaskonna roll Eesti riigi loomisel oli kaalukas. Pärast 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni võimsalt pead tõstnud õpetajad nõudsid oma kongres-

sidel põhjalikke reforme terves ühiskonnas. Õpetajad olid kogu omariikluse perioodil esindatud parlamendis, neil olid mõjuvõimsad kutseühingud ning mitu perioodikaväljaannet, kus vaadeldi aktuaalseid haridusküsimusi. Õpetajaskond võttis osa ühiskondlike protsesside suunamisest.

Järgnevas artiklis vaatlen ühe vähetuntud, kuid samas mitmeti erakordse koolimehe elu ja tegevust. Villem Nano (1893–1965) on suurepärase näide pedagoogist, matemaatikaõpetajast ja koolijuhist, kes ei olnud pelgalt hariduses toimunud arengute passiivne osaline, vaid aitas oma tegevusega neid ka mõjutada ja suunata. Villem Nanot võib nimetada haritlaseks selle mõiste igas tähenduses.

Elukäik ja tegevus

Villem Nano sündis veskirentniku pojana 6. juulil³ 1893. aastal Vana-Nursi vallas Rõuge kihelkonnas Võrumaal. Koolitee algas 1900. aastal Vana-Nursi vallakoolis ning jätkus 1903. aasta sügisel

Rõuge kihelkonnakoolis. Viimase lõpetamise järel astus Nano 1906. aastal Tartu Aleksander I gümnaasiumi, mille ta lõpetas 1913. aastal kuldmedaliga.⁴

Samal aastal alustas Villem Nano õpinguid Tartu ülikooli füüsika-matemaatika teaduskonnas. Kuna ülikooliõpingud langesid Esimese maailmasõja rasketele aastatele, tuli otsida lisateenistust. 1916. aastal sai temast matemaatikaõpetaja Tartu eesti noorsoo kasvatuseltsi tütarlastegümnaasiumis. Järgmisel aastal jätkus Nano pedagoogitee Rakveres, kus kohaliku linnavalitsuse ülalpidamisel oli avatud eesti õppekeelele Rakvere linna naisgümnaasium. Pedagoogitöö kõrvalt lõpetas Villem Nano 1918. aastal Tartu ülikooli *cond math* kraadi ja matemaatikaõpetaja kutsega.⁵

Ülikooli lõpetamise järel sai Nano 1918. aasta sügisel kutse Viru maavalitsuselt, et võtta Saksa okupatsiooni võimudelt üle Rakvere poeglaste gümnaasium. Nano määrati reorganiseeritava kooli direktoriks ning 3. veebruaril

1919. aastal alustas tema juhtimise all tööd Viru maakonna reaalgümnaasium.⁶ Nano tegevus Rakveres jäi lühikeseks, kuna 1919. aasta suvel kutsus haridusministeerium ta Tallinnasse loodava õpetajate seminari tööd organiseerima.

Tallinna õpetajate seminari direktori ametikohale kinnitati Nano alates 1. juulist 1919, mida loetakse ka seminari asutamiskuupäevaks. Seminari loomisel tuli tegutseda kiiresti, sest õppetöö alguseni oli jäänud vaid mõni kuu, kuid asutusel puudusid ruumid, personal, õppevahendid ning õpilased. Sellest hoolimata alustas Tallinna õpetajate seminar 256 õpilasega tegevust juba sama aasta septembris.⁷ Seminari loomisel ilmnesid Nano head organisatorivõimed, lühikese ajaga õnnestus komplekteerida esinduslik õppejõudude kaader, võtta vastu õpilased ning hankida õppevahendid.

Lisaks Tallinnale tegutsesid sarnased õppeasutused veel Tartus, Rakveres, Võrus ja Haapsalus. Seminarid kujunesid kiiresti pedagoogilise mõtte levitamise keskusteks, kus õpilasi hariti kooliuuenduse vaimus vastavalt koolielus toimunud murrangule.⁸

Seminari juhatamine aga ei rahuldanud Villem Nanot. Soovides end ka teadlasena täiendada, pöördus ta Tartu ülikooli poole palvega kutsuda end teaduslikuks stipendiaadiks matemaatika õppetooli juurde. Ta kirjutas: „*Elumõtet olen ma alati näinud teadusliku töö otsimises.*”⁹ Alguses soovis ta end täiendada Pariisis, kuid ülikooli võimalused olid piiratud ning seetõttu arvati Villem Nano alates 1. oktoobrist 1919 teaduslikuks stipendiaadiks puhta matemaatika õppetooli juurde Tartus. Teadustööle pühendumist takistasid esialgu mitmesugused kohustused, näiteks õpetajate päeva ettevalmistustööd ning keskkoolide trigonomeetria õpiku koostamine.¹⁰ 1920. aasta esimesel poolel täitis Nano endise ülikoolikaaslase Konstantin Treffneri haridusministriks oleku ajal ajutiselt ka Hugo Treffneri gümnaasiumi direktori kohuseid.

Teadustöö juurde sai Nano uuesti pöörduda 1920. aasta oktoobris. Järgmise aasta sügisel komandeeris Tartu ülikool ta 14 kuuks Göttingeni, et ta seaks seal kokku doktoriväitekirja diferentsiaalgeomeetriast. 1922. aasta tal-

vel siirdus ta edasi Hamburgi, kus asus tööle tuntud matemaatiku Wilhelm Blaschke juhendamisel. Saksamaal viibis Nano 1923. aasta suveni. Väitekirja valmimiseni ta siiski ei jõudnud. Villem Nano õpilased ja hilisemad matemaatikud on Nano ebaedu kommenteerinud järgmiselt: „*Kahju, et ta ei jätkanud teaduslikku tööd, samuti tööd ülikoolis. Meil pole põhjust kahelda V. Nano aususes ning siiruses, mistõttu tema aruanded lubavad väita, et V. Nanost oleks võinud saada üks esimesi kaasaegse geomeetria ja algebra ideede toojaid Tartu Ülikooli.*”¹¹

Saksamaal veedetud aja nähtava tulemusena ilmus Nanol 1923. aastal trigonomeetria õpperaamatu parandatud trükk pealkirjaga „Tasapinnaline trigonomeetria ja sfäärilise trigonomeetria alged”. Stipendiaadina kogutud teadmiste varal luges ta 1923/1924. õppeaastal Tartu ülikooli juures ka diferentsiaal- ja integraalarvutust.¹²

Edaspidi pühendas Villem Nano kogu jõu pedagoogilisele tööle. 1923. aasta sügisest kinnitas haridusministeerium ta Tartu 1. kommertsgümnaasiumi direktori kohusetäitjaks. Vastse koolijuhatajana ilmnes taas Nano organiseerimisvõime. Õpetuse kvaliteedi tõstmiseks soovis ta kommertsgümnaasiumi ümber korraldada tehnikagümnaasiumiks. Kirjas Tartu linna koolivalitsusele põhjendab ta oma plaani järgmiselt: „*[tehnikagümnaasiumi] tuleb lugeda paremaks üldhariduslike kooli tüübiks, kui kommertsgümnaasiumi, sest esimeses on kergem kõiki õppeaineid ühise idee ümber kontsentreerida; esimene on ka töökooli põhimõttele lähemal kui teine.*”¹³ 1924/1925. õppeaasta algusest muudetigi kool Tartu tehnikagümnaasiumiks ehitus- ja tehnikaharudega.

Nano kirjas kajastuvad tollal uuenodusmeelsete koolitegelaste seas levinud reformpedagoogika põhimõtted. Töökool vastandus endisele nn sõnakoolile, kus õpilase ülesandeks oli peamiselt õpetaja esitatavate teadmiste tuim pähetuupimine. Töökoolis seoti teadmiste omandamine aga laste iseiseisva aktiivse tööga. Võimaluse korral pidi vaimse tööga liituma ka käeline tegevus. Võru õpetajate seminari avamisel kõneles Johannes Käis: „*Töökoolis arvame meie igasugust tegevust, mis paneb liikuma ja sellega arendab lapse*

käsi, jalgu, keelt ja meelt, näiteks kirjutamine, joonistamine, lugemine, jutustamine, ekskursioonid metsa, aasale, lillede istutamine aias, papilõikamine, puusaagimine, mõtlemine jm. Töökooliks aga nimetame kooli, kus kõik need tegemised on juhitud laste keha arendamiseks, meelte teritamiseks, laste vaimliste võimete ja loovate jõudude arenduseks ja kasvatuseks.”¹⁴ Kokkuvõttes soovisid tollased kooliuuendajad muuta õppimist laste jaoks huvitavamaks, mitmekülgsemaks, elamuslikuks. Nimetatud põhimõtted on aktuaalsed senini.

1920. aastate keskel arenes Eestis diskussioon nn haritlaste üleproduktiooni üle. Kõlasid hääled, et gümnaasium on liialt teoreetiline, ei valmista ette tegelikuks eluks. Üha enam hakati väärtustama kutseharidust ning propageerima kutsekoolide rajamist. Et tehnikagümnaasium oli alles uus koolitüüp, ilma traditsioonide ja varasemate eeskujudega, ilmnesid ka puudujäägid õppe- ja kasvatustöös. Neid silmas pidades pöördus Villem Nano 1926. aasta kevadel Tartu linna ja maakonna koolivalitsuste poole ettepanekuga tehnikagümnaasiumi ümberkorraldamiseks puhtkutseliseks tehnikakeskkooliks.¹⁵ Tartu tehnikagümnaasiumist soovis Nano teha omamoodi pioneeri, sest Eestis ei tegutsenud sellal veel ühtegi sarnast õppeasutust.

Tutvumaks kutsekoolide korraldusega välismaal, viibis Nano 1927. aasta juulis-augustis Euroopas ning võttis Inglismaal osa sealsest õpetajate kongressist. Lühemat aega viibis ta Šveitsis, Prantsusmaal, Saksamaal, Austrias ja Tšehhoslovakkias.¹⁶ Välismaal nähtu innustas Nanot tehnilise kutsekooli kava väljatöötamisel edasi tegutsema ning 1927/1928. õppeaasta alguses palus ta tehnikagümnaasiumi õpetajaid vastava õppeprogrammi väljatöötamisele abuda.¹⁷ Kool jäi kahjuks ümber korraldamata, kuna peagi muutus Nano positsioon tehnikagümnaasiumi direktorina ebakindlaks.

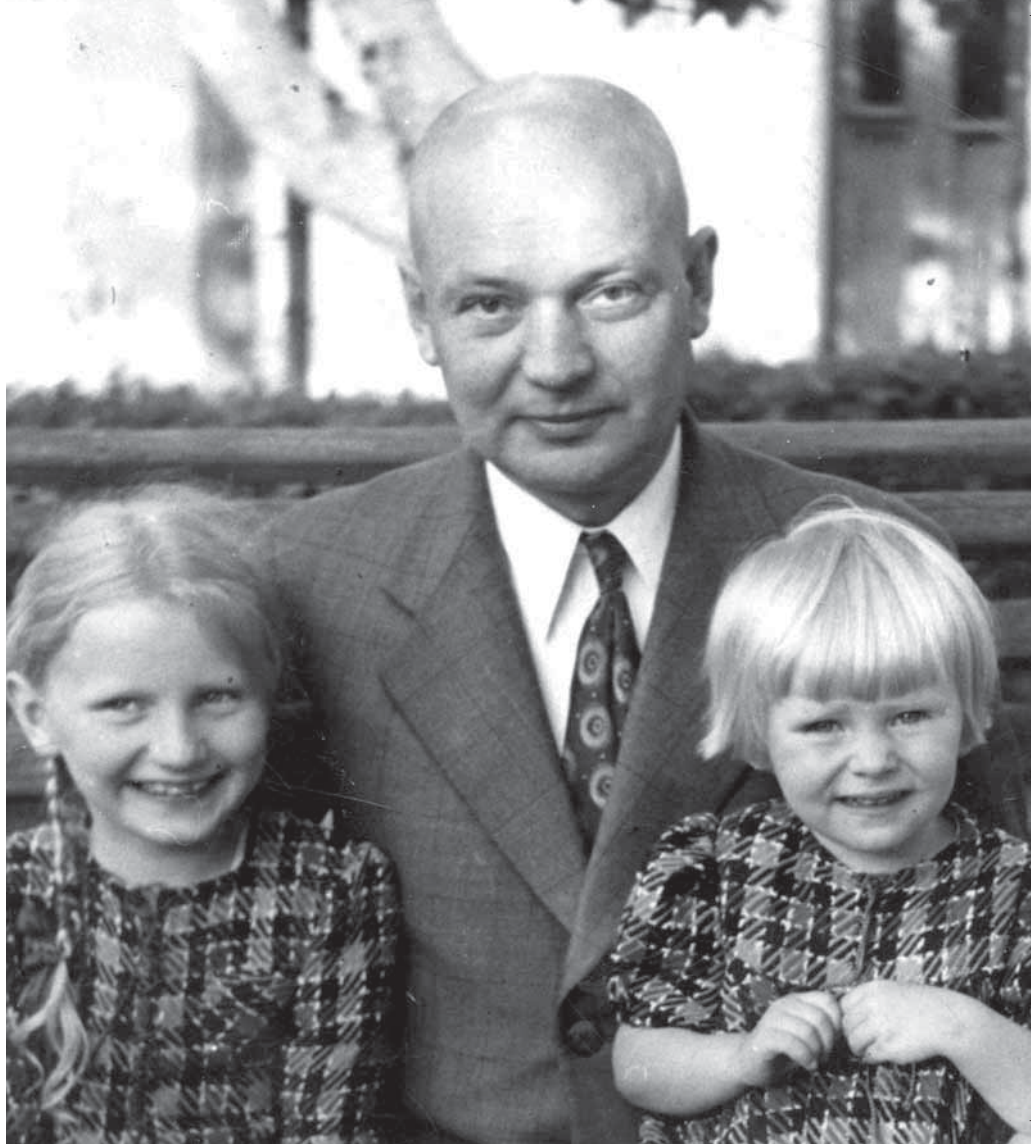
Segadused said alguse 1927. aasta 1. detsembril peetud aktusekõnest. Kõnesoleval aktusel mälestati 1924. aasta kommunistide mässi tagajärjel langesid. Seletuses kooli õppenõukogule kommenteeris Nano oma aktusesõnavõttu: „*On avaldatud arvamisi, nagu oleks kõne olnud poliitilise iseloomuga.*

Kuid see ei ole õige, sest poliitika on õpetus abinõudest, millega riik teostab oma ülesandeid. Abinõudest aga ei kõneldud, juhiti vaid tähelepanu sellele, et paljudel on Vabariigis raske elada, et tuleks tööd teha terve rahva vaimlise ja ainelise tasapinna tõstmiseks. 1. det. langenud enamlastest kõnelesin umbes samu mõtteid, mida avaldas "Päevalehes" 1. detsembri mälestuseks tollaegne haridusminister J. Lattik. Kooli ülesanne on kasvatada humaansust. Kohusetunne oma rahva vastu, isamaa armastus – mitte lõöksõnaline, vaid tõeline humaansus – see oli, mida tahtsin õpilastesse sisendada. Pean kahjuks tunnistama, et see ei õnnestunud, ma ei leidnud kontakti kuulajatega, ei saanud neid sellepärast kaasa tõmmata; kõne jäi kahvatuks ja sellest vist need arusaa- matused."¹⁸

Kuivõrd 1924. aasta 1. detsembri sündmused olid noore Eesti vabariigi jaoks tundlik teema, võeti Tartu koolivalitsuses küsimus arutusele ning paluti haridusministeeriumilt Villem Nano lahtiregistreerimist tehnikagümnaasiumi direktori kohalt. Kuigi gümnaasiumi õpetajaskond koolivalitsuse palvet ei toetanud, tuli Nanno 1928. aasta suvel koolijuhataja amet maha panna.¹⁹ Pärast Nano lahkumist jäid soiku ka ettevalmistustööd kutselise tehnikakeskkooli loomiseks. Seoses 1920. aastate lõpul alguse saanud keskkoolide koondamisega liideti Tartu tehnikagümnaasium reaalgümnaasiumiga, mille tagajärjel kujunes 1931. aastal Tartu poeglastegümnaasium.²⁰

1928. aasta sügisel siirdus Villem Nanno elama Narva ning asus tööle sealse ühiskooli õpetaja ja inspektori-na. Narvas mõõdu rahulikuna ja ilusana aeg Nanno elus. Veel enne Tartust lahkumist oli ta abiellunud sealse tehnikagümnaasiumi võimlemisõpetaja Elfriede Urresega, Narvas sündisid neil tütred Malle (1928–2008) ja Viiu-Kai (1935).

Narva ühiskooli õpetajana andis Nanno matemaatika, kosmograafia, füüsika, aga ka mõtte- ja hingeteaduse (filosoofia ja psühholoogia) tundide vanemates klassides. Otsese pedagoogilise tegevuse kõrval hoolitses ta kooliraamatukogu täiendamise ja ajakohaste õppevahendite muretsemise eest ning oli füüsikakabineti hoidja, kuulus õpilasiühingu juhatusse ja korraldas tehnikaringi tegevust. Lisaks ühiskooli õpetajana

Villem Nano tütardega (vasakul Malle Normak, paremal Viiu Nestor). Arhiivifoto

le andis ta matemaatika ja füüsika tundide Narva rahvaülikooli kolledžis.²¹ 1931. aastal sai Nanno Narva ühiskooli direktor. Sellel ametikohal püsis ta kuni 1944. aastani.

Nanno võttis osa ka vabaharidustööst, olles lektor Narva rahvaülikoolis. Rahvaülikoolide sihiks oli luua üldhariduskoolidest lahkunud noorsoole ja ka täiskasvanutele võimalus end elulähedaselt täiendada. Loengutel käsitleti väga laia teemaderingi ning jagati peamiselt praktilisi kogemusi ja näpunäiteid majandus-, ühiskonna- ja kultuuritöös.²² Vabahariduse alal oli Nanno esimesed kogemused omandanud juba 1917. aastal, tehes kaastööd Rakvere rahvaülikoolile. Seda aega on meenutanud Nanno koos töötanud ajaloolane Peeter Tarvel: „Mäletan, et mul kui algaval lektoril tuli kulutada kaunis palju aega loengute ettevalmistamisele, et oma hariduslikult tasemelt erinevatele kuulajatele kuigi palju kasulikku pakkuda. Ettevalmistamatult

ja ilma üksikasjalise loengukonspektita kateedrisse minna – sellele ei saanud ma mõeldagi. Teised lektorid olid enamvähem samasuguses seisundis, ainult Villem Nanno moodustas selles suhtes lausa haruldase erandi. Talle tarvitses vaid teatada, et ettenähtud lektor ei saa kohale ilmuda, ja juba oligi ta kateedris, kus ta täiesti ettevalmistamatult väga ladusasti ja loogiliselt käsitles asettäitva lektorina mõnd iseenesest üsna keerulist küsimust füüsika, matemaatika või isegi filosoofia alalt. Olime talle sellise võime pärast kadetad ja tähendasime, et Nanno võiks ööselt äkki unest äratades panna korralikku ettekannet pidama.“²³

Villem Nanno laia silmaringist annab tunnistust järgminegi töö. Narva 1. gümnaasiumi direktorina jätkas ta matemaatika, füüsika ja kosmograafia tundide andmist gümnaasiumi vanemates klassides. Samas esines ta asendusõpetajana väga erinevates ainetes: keemias, maateaduses, ajaloos ning inglise ja saksa keeles ja kirjanduses.²⁴ Nanno ha-

ritust iseloomustab oma mälestustes Elsbet Parek: „*Nanol oli suurepärane mälu. Mõnigi kord demonstreeris ta oma täiuslikku klassikalist haridust: tsiteeris peast nii Puškinit vene keeles kui Goethe saksa keeles, Horatiust ladina keeles ning Homerost kreeka keeles.*”²⁵

Rahulikule Narva-perioodile tegi lõpu Teine maailmasõda. Sõja-aastaid meenutab Villem Nano tütar Viu Nestor: „*Mõlemad okupatsioonivõimud kutsusid papat korduvalt ülekuulamisele. Kuna ta valdas vabalt keeli, oskas inimestega suhelda ning omas „hea, targa ja vaimuka” õpetaja kuulsust, tuli ta sellest alati puhtalt välja. Võib arvata, et kuna ta oli väga populaarne ka oma endiste õpilaste hulgas, siis oli tal tõenäoliselt teotajaid ka mõlema kohaliku okupatsioonivõimu eestlastest ladviku seas. Nii uskumatu, kui see ka ei tundu, säilitas ta oma direktori koha, kuid võimudega ta kindlasti koostööd ei teinud /- -/ Narvast lahkumine toimus kiiruga, loomavagunis. Kaasa võeti vaid kohvrid riidekraamiga, mõned lauanõud ja raamatud ning üks vedrumadrats. Sõit läks Pärnusse sugulaste juurde. Papa sõitis küll ise kohe Narva tagasi, et veel midagi päästa oma suurest raamatukogust, kuid oli juba hilja, korter oli rüüstatud.*”²⁶ 1944. aasta 6. märtsil heitsid Nõukogude lennukid Narvale ligi 4000 pommi, ajalooline linn purustati täielikult, hävisid tuhanded kodud.

Pärnus tuli esialgu hakkama saada kitsastes oludes, Nanode perekond asus elama pisikesse tuppa sugulaste korteris. Üsna pea leidis Nano taas raketust pedagoogina. Kuna Pärnu 1. keskkooli senine direktor oli 1944. aasta sügisel põgenenud välismaale, oli talle vaja asendajat. Selleks sai Villem Nano. Keeruliste aegade tõttu ei püsinud ta direktori ametikohal aga kuigi kaua. Elsbet Parek meenutab, et peagi „*saabus grupi Narvast pärit vene poiste kaebus tema peale. Ta olevat ajanud Narvas kodanlikel ajal vene-vaenulist rahvuspoliitikat ja kiusanud vene rahvusest õpilasi. Uskumatu. Nanol polnud üldse selliseid kalduvusi: ta oli selleks liig laia silmaringiga ja sügavalt humaanne. Kahjuks läks sel ajal iga selline kaebus pihta – ja Nano võeti päevapealt direktori kohalt maha.*”²⁷ Õpetajate suure puuduse tõttu lubati tal kooli matemaatikaõpetajaks siiski edasi jääda. Lisaks

Pärnu 1. keskkoolile andis ta tunde ka 2. ja tööliskoorte keskkoolis. Nõutud õpetajana ulatus tema koormus mõnel aastal 60 nädalatunnini.²⁸ Õpetajana töötas Nano Pärnus kuni pensioneerumiseni 1958. aastal.

Villem Nano suri 10. veebruaril 1965. aastal. Ta on maetud Tallinna Metsakalmistule.

Ühiskondlik tegevus

Villem Nano ühiskondlik tegevus sai teadaolevalt alguse 1913. a, mil ta astus Eesti üliõpilaste seltsi liikmeks. Küllap tekkisid tal just tollal kontaktid Peeter Põllu, Villem Altoa, Juhan Sütiste, August Gailiti, Henrik Visnapuu, Heiti Talviku, Nikolai Triigi, Bernhard Linde, August Sanga ja teistega.²⁹ Sõprusest Nikolai Triigiga annab tunnistust ka 1925. aastal valminud Villem Nano portree (sangviin).³⁰

Tartus lävis Nano tollase intelligentsiga, kes ajastule iseloomulikult oli enamasti vasakpoolsete vaadetega. Sarnaselt paljude teiste haritlastega 20. sajandi alguskümneitel kuulus Villem Nano Eesti sotsialistide-revolutsionääride partei (esseeeride) ridadesse. Eesti esseeerid erinesid mõnevõrra Venemaa omadest, kuna siin moodustasid erakonna ideeliselt kandvama osa tippharitlased (Hans Kruus, Gustav Suits, Hugo Raudsepp jt).³¹ Erakondlikus tegevuses pole Nano siiski eriti aktiivne olnud, rohkem kerkib tema nimi esile seoses õpetajate kutseorganisatsioonidega.

Õpetajaskonda ühendav organisatsioon Eesti vabariigis oli 1917. a loodud Eesti õpetajate liit. Tähtsamate koolielu puudutavate küsimuste arutamiseks oli liidul õigus vähemalt kord aastas kokku kutsuda õpetajate üldkongress.³² Haridusministeeriumi kõrval oli Eesti õpetajate liidul omariikluse aegse kooli arengus äärmiselt oluline roll.

Liidu tegevust juhtis 7–19-liikmeline juhatus, mille juures tegutses mitmesuguseid ajutisi ja alalisi toimkondi. Villem Nano kuulus juhatusse 1925/1926. tegevusaastal.³³ Samal ajal võttis ta osa juhatus juures tegutseva pedagoogilise toimkonna tegevusest. Nimetatud toimkond oli üks kooli uuendusliikumise propageerijaid Eestis. Toimkonna ettevaldamisel revideeriti koolide õppekavasid, koostati noorsoole soovitava kirjanduse nimestikku, pandi kokku kodu- ja

välismaise pedagoogilise kirjanduse ülevaateid, mis pidid abiks olema koolide ja õpetajate isiklike raamatukogude täiendamisel jne. Toimkond kutsus ka lektoreid õpetajate täienduskursustele ja päevadele.³⁴ Aktiivselt osales Nano õpetajate kongressidel. 1920. aastal peetud õpetajate 4. kongressil, mil arutusel oli keskhariduse korraldus, oli Nano üks referente ning vastava seaduseelnõu koostajaid.³⁵

Aktiivsemalt tegutses Villem Nano kohalikes õpetajate ühingutes. Korduvalt oli ta Tartu ning Narva õpetajate seltside esimees. Samuti astus ta 1920. aastate lõpul asutatud Tartu keskkooliõpetajate ühingu liikmeks, kes pidi hea seisma keskkooliõpetajate huvide eest. Aastatel 1928 ning 1933–1940 kuulus Nano ka Eesti keskkoolide juhatajate ühingusse, osales liidu kõikidel konverentsidel, sh aastatel 1936 ja 1937 konverentsi juhatajana.³⁶

Nano juhtimisel töötanud Tartu õpetajate seltsi tegevus oli kahtlemata edumeelne ja suunatud õpetajate huvide igakülgele kaitsele. Näitena seltsi eesmärkidest siinkohal väljavõtte seltsi tegevuskavast 1927/1928. õppeaastaks.

- *Õpetajate teadusliikude huvide rahuldamine ja pedagoogilise tegevuse süvendamine ja vastava kirjanduse levitamine: loengud, näitetunnid, vaielusõhtud, koolinäitused, õppekäigud jne.*

- *Uute õpetussuhtide eriline käsitlemine.*
- *Pedagoogilise muuseumi korraldamine.*
- *Üleriikl. õpetajate kongresside ja hari- duspäevade toetam.*

- *Hariduse propageerimine ja väljaspool kooli hariduse levitamine: rahvaülik. tööst osavõtm., loengute korraldamine laiem. rahvakihile jne.*

- *Õpetajate õigusliikude ja majandusliikude huvide selgitamine ja kaitsmine.*³⁷

Need eesmärgid kõlavad igati ajakohasena ka praegu, neist võib välja luge- da tänapäeval eriti aktuaalse teaduspõhise ja elukestva õppe põhimõtteid jm.

1920. aastate lõpul tihenes läbikäimine naabermaade õpetajatega ning tehti ettevalmistusi Baltimaade õpetajaid ühendava organisatsiooni moodustamiseks. Selleni siiski ei jõutud, kuid ühiseid konverentse peeti mitu. 1927. aasta augustis Tallinnas toimunud Balti riikide õpetajate konverentsil osales Eesti esindajana teiste hulgas Villem Nano.

Tartu õpetajate selts delegeeris ta 1928. aasta mais ka Berliini rahvusvahelisele õpetajate kongressile.³⁸

Lisaks kooliga seotud organisatsioonidele kuulus Villem Nano Narva-aastatel kaitseliitu ning oli Narva Eesti akadeemilise klubi liige ja esimees (1931 ja 1937).³⁹ Elu lõpuaastail Pärnus tõmbus ta aktiivsest ühiskondlikust elust tagasi.

Päränd

Eesti kooli biograafilises leksikonis (Tallinn 1998) on Villem Nanot nimetatud matemaatikaõpetajaks ja koolijuhiks. Tallinna õpetajate seminari asutajana aitas Nano kaasa uue põlvkonna pedagoogide jõudmisele kooli. Tallinna õpetajate seminari asutamisest möödub tänavu 90 aastat. Aja jooksul on Nano asutatud seminarist mitme nime- ja staatusemuudatuse kaudu saanud Tallinna ülikool.

Kuigi nooruses püstitatud eesmärgist saada teadlaseks tuli Nanol loobuda, ei vähendanud see tema pühendumust noorsoo kasvatamisele ja harimisele pedagoogina. Kaudse panuse teadusesse andis ta ehk siiski – õpetajana äratas oma õpilastes elavat huvi teaduse vastu. Tema käe all on õppinud paljud tuntud teadlased ja ühiskonnategelased, näiteks füüsikadoktor Toomas Rebane, professor Rein Jürge-son, rektor Rein Virkus, füüsika-matemaatikakandidaat Uno Kaljulaid jt.⁴⁰

Oma tegevusega õpetajate kutseorganisatsioonides aitas Villem Nano otseselt kaasa Eesti koolisüsteemi kaasajastamisele omariikluse aastail. Teatav panus on tal 1922. aastal vastuvõetud „Avalikkude keskkoolide seaduse“ väljatöötamisel, sest Nano oli vastava seaduse esialgse eelnõu üks autor. Koolijuhina Tartus ja Narvas asus ta seadust ka praktikas ellu rakendama.

Nano pärändiks on veel tema kirjutatud ja tõlgitud kooliõpikud, mis etendasid oma osa emakeelse õpetuse juurutamisel eesti koolis. 1920. aastal ilmusid Nano sulest keskkooli trigonomeetria (teine ja täiendatud trükk 1923) ja stereomeetria õpikud. 1923. aastal ilmusid tõlkeramatutena ka kosmograafia ja füüsika (viimane tõlgitud koos Ernst Kilksõniga) õpikud keskkoolile. Villem Nano õpilane matemaatik Rein Jürge-son on märkinud: „Arvestades tema õpe-
tamise stiili, meetoodilisi kontseptsioone

ja matemaatilisi võimeid, on kahju, et ta õpikute kirjutamisel liialt tagasihoidlik oli: oleksid ilmunud õpikud, mis tolleaeg-
seid keskkoolide õpikuid kindlasti olek-
sid ületanud.“⁴¹

Kuigi Villem Nano oli erialalt mate-
maatik, meenutavad paljud õpilased tema
laia silmaringi ning soovi oma õpilasi
igakülgsest harida. Pärnu 1. keskkooli
kasvandik Ernst Silla kirjutab: „Ta tun-
didest on eluks ajaks jäänud meelde
mitte ainult see, mis on logaritm, vaid ka
see, mis on igavik.“⁴²

* * *

Tulles tagasi olevikku, võiks küsida,
kuivõrd tänapäeva ühiskond toetab õpe-
taja haritlaseks kasvamist ja olemist.
Kas praegune ülikool pakub selleks pii-
savalts laiapõhjalist haridust või koolita-
takse kõrgkoolides eelkõige erialaspet-
sialiste? Teisalt, kas infoühiskond üldse
vajab pedagoogi kui haritlast või pigem
õpetajat-ainespetsialisti, haridusteenu-
se pakkujat?

Viited

1 Juurak, R. Kas eesti õpetaja on
haritlane? Haridus 2001, nr 2, lk 2.

2 Sealsamas.

3 Uue kalendri järgi.

4 Eesti ajalooarhiiv (EAA) 405-1-3403.

5 EAA 402-1-18586.

6 Rootalu, P. Rakvere gümnaasiumid
1912–1931. Rakvere koolid aegade
lõikes. Koostaja Ernst Allese. Tallinn:
E. Allese, 2000, lk 97.

7 Eesti riigiarhiiv (ERA) 1830-1-126, I
1–3.

8 Sirk, V. Õpetajate Seminar 1920.–
1930. aastatel – haridusprobleem Eestis
ja mujalgi. Tuna 2001, nr 3, lk 38.

9 EAA 2100-2-712, I 1.

10 EAA 2100-2-712, I 8.

11 Tamme, E., Kruus, R., Kaljulaid, U.
80 aastat Villem Nano sünnist.
Matemaatika ja kaasaeg, XIX. Tartu:
Tartu riiklik ülikool 1973, lk 120.

12 EAA 2100-2-712, I 38.

13 EAA 3473-1-41, I 279.

14 Käis, J. Kooli-ramat. Koostanud
Ferdinand Eisen. Eesti mõttelugu 10.
Tartu: Ilmamaa, 2004. lk 18.

15 EAA 3474-1-51, I 187.

16 EAA 3473-1-54, I 122.

17 EAA 3474-1-356, I 139.

18 EAA 3474-1-356

19 ERA 1108-4-164, I 273–274.

20 Tartu ajalugu. Koostaja Raimo Pullat.
Tallinn: Eesti Raamat, 1980, lk 214.

21 ERA 4239-1-5, I 103; 110.

22 Laane, K. Eesti Haridusliit
1924–1940. Tallinn, 1994, lk 91; 101.

23 Tarvel, P. Mälestusvisandeid elust
Rakveres 1917. ja 1918. aastal.
Rakvere gümnaasium ja keskkool
1912–1937. Rakvere, 1937, lk 150.

24 ERA 1108-4-230, leheküljed
nummerdamata.

25 Parek, E. Mälestusi Pärnust
1944–1949. Tartu: Eesti kirjandusmuuseum,
2002, lk 32.

26 Suulised andmed Villem Nano tütrelt
Viu Nestoriilt.

27 Parek, E. Mälestusi Pärnust, lk 32.

28 Tamme, E. jt. 80 aastat Villem Nano
sünnist, lk 121.

29 Suulised andmed Villem Nano tütrelt
Malle Normakult.

30 Reproduktsoon: Pihlak, E. Nikolai
Triik, 1884–1940. Tallinn: Kunst, 1969,
lk 149; originaali asukoht teadmata.

31 Graf, M. Parteid Eesti Vabariigis
1918–1934. Tallinn: Tallinna pedagoogika-
ülikooli kirjastus, 2000, lk 134–143.

32 Eesti Õpetajate Liidu põhikiri.
Tallinn: Eesti õpetajate liit, 1920, lk 3; 12.

33 Marmor, A. Eesti Õpetajate Liit
1917.–1927. Kasvatus 1927, nr 7, lk 323.

34 Kroonika. // Kasvatus, 1926, nr 1,
lk 28.

35 Eesti Õpetajate IV üleriikline
kongress. // Kasvatus, 1920, nr 11–12, lk
355–356.

36 Eesti Keskkoolide Juhatajate
Ühingu VII konverents Tallinnas
Tütarlastekommertsgümnaasiumis
22. märtsil 1937. a. Eesti Keskkoolide
Juhatajate Ühingu aastaraamat; VII,
1937. Tartu, 1938, lk 77–78.

37 TLÜ Eesti pedagoogika arhiiv-
muuseum (EPAM) K15945, I 4 – 4p.

38 EAA 3474-1-56, I 46.

39 Suulised andmed Malle Normakult;
Tamme, E. jt. 80 aastat Villem Nano
sünnist, lk 120.

40 Suulised andmed Peeter Normakult.

41 Tamme, E. jt. 80 aastat Villem Nano
sünnist, lk 119.

42 Pärnu Ühisgümnaasium algusest
aastani 1952. Koostaja ja toimetaja Elmar
Joosep. Tallinn: Pärnu ühisgümnaasiumi
vilistlaskogu, 2006, lk 587.